

H08 HATÁRRÉTEG SEBESSÉGPROFIL MÉRÉSE TÉGLALAP KERESZTMETSZETŰ CSATORNÁBAN

1. Elméleti bevezető:

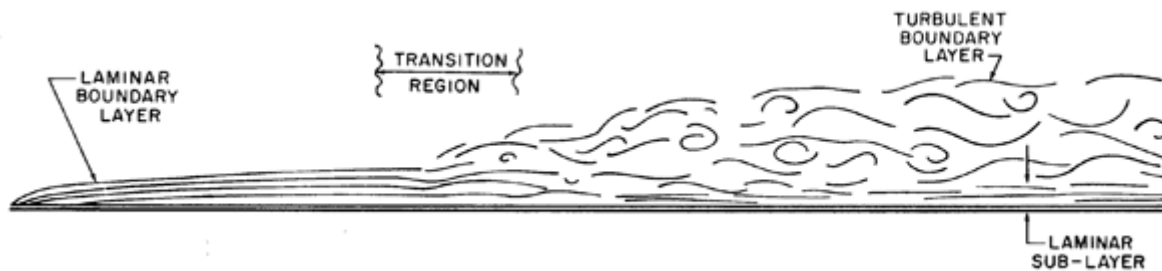
Határréteg alatt a viszkózus áramló folyadéknak azt a szilárd felület melletti rétegét értjük, amelyen belül a folyadék sebessége a felület sebességéről a felülettől távolabbi sebességre változik [1]. Prandt megállapítása szerint ugyanis ez egy aránylag vékony rétegen belül rohamosan megy végbe. Ezen a rétegen kívül a folyadék súrlódásmentesnek tekinthető.

A határrétegen belül is megkülönböztetünk lamináris és turbulens áramlást, tehát van lamináris és turbulens határréteg. A határréteg minőségét itt is elsősorban a Reynolds szám értéke dönti el. Határréteg esetén a Reynolds szám az alábbi képlet szerint értelmezhető:

$$Re_x = \frac{v_\infty x}{\nu}$$

Ahol v_∞ az áramlási sebesség a határrétegen kívül, x a belépőéltől mért távolság és ν a kinematikai viszkozitás. Állandó v_∞ áramlási sebességű áramlásban az áramlás irányába helyezett síklap mindkét oldalán a határréteg lamináris marad ha $Re_x < 8.4 \times 10^4$ akkor is, ha a v_∞ sebességű áramlás erősen turbulens. $Re_x > 8.4 \times 10^4$ esetén a határréteg lehet lamináris, vagy turbulens, de $Re_x \sim > 5 \times 10^5$ esetén a fal közvetlen közelében elhelyezkedő vékony rétegtől eltekintve már biztosan turbulens. A határréteg átmenetet többek között befolyásolja a nyomás gradiense, a felület érdessége, a hőátadás, és a főáramlás turbulencia foka.

Vastagsággal bíró testek esetén ez a határátmenet késleltethető amennyiben a felület megfelelő simaságú és az áramlás sebessége a főáramban az áramlás irányában nő (konfúzoros áramlás).

Lamináris határréteg esetén a v_x áramlás irányú sebességkomponens sebesség falra merőleges irányú eloszlása a határrétegen belül, illetve a határréteg vastagsága a Navier-Stokes-egyenlet segítségével számolható, ahol az alábbi feltételezésekkel szoktunk élni:

- A határréteg áramlás sík áramlás
- a sebesség fallal párhuzamos komponense sokkal nagyobb, mint a falra merőleges komponens
- a sebesség falra merőleges komponensének megváltozása sokkal rohamosabb, mint a fallal párhuzamos változás
- az áramlás állandósult (stacionárius)
- a térerő hatását elhanyagoljuk.

- és bár a fentiekből következik, érdemes kiemelni, hogy a nyomás a határrétegben a falra merőlegesen nem változik, és megegyezik a szabad áramlásban mérhető nyomással az adott x pontban.

Ekkor

$$\frac{v_x}{v_\infty} \cong 1.5 \frac{y}{\delta} - 0.5 \left(\frac{y}{\delta} \right)^3$$

ahol y a faltól mért távolság és δ a határréteg vastagsága, amely az alábbi összefüggéssel közelíthető:

$$\frac{\delta}{x} \cong \frac{5}{\sqrt{Re_x}}$$

Turbulens határréteg esetén a fenti jellemzők meghatározásához felhasználjuk a Prandtl-féle keveredési úthossz modellt és alkalmazzuk Prandtl közelítő föltevéseit melyek szerint:

- a fal közvetlen közelében az l keveredési úthossz zérus és a faltól távolodva y függvényében lineárisan nő, vagyis

$$l \cong \kappa y$$
- A fal közvetlen közelében a csúszatófeszültség állandó és egyenlő a falon ébredő τ_0 fali csúszató feszültséggel.
- a falnál $\frac{\partial v_x}{\partial y} > 0$

ekkor

$$\frac{v_x}{u^*} = \frac{1}{\kappa} \ln \frac{yu^*}{\nu} + K$$

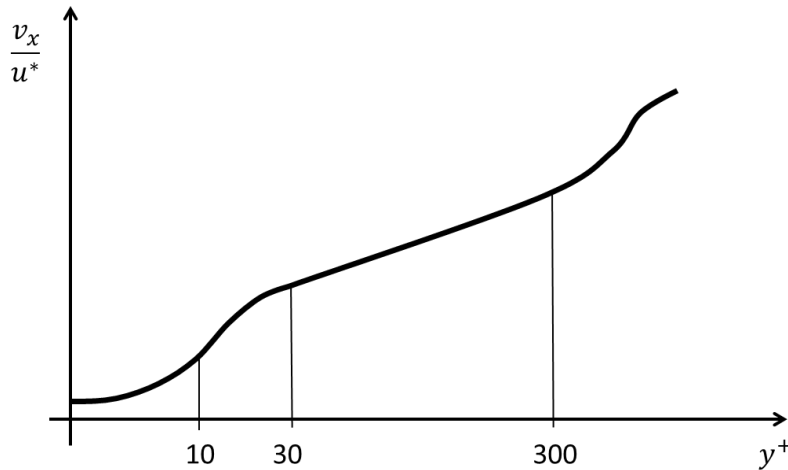
ahol $u^* = \sqrt{\frac{\tau_0}{\rho}}$ az ún. súrlódási sebesség ρ sűrűségű közeg esetén és K =állandó. A fenti összefüggést univerzális (logaritmikus) faltörvénynek nevezzük. Kísérletek alapján az összefüggés állandóira $\kappa = 0.41$ és $K = 5$ értékek adódtak.

A fal közvetlen közelében a fal megakadályozza az örvények keletkezését. A határréteg ezen részét viszkózus (vagy lamináris) alaprétegnek nevezzük. Itt a sebességmegoszlást a

$$\frac{v_x}{u^*} = \frac{yu^*}{\nu}$$

összefüggés írja le.

Az $y^+ = \frac{yu^*}{\nu}$ dimenziótalan falvastagságot bevezetve a lamináris alapréteg $y^+ < 10$ tartományba esik, az univerzális faltörvény érvényességi tartománya pedig $30 < y^+ < 300$. A határréteg külső $300 < y^+$ részein a sebességmegoszlás leírására különböző félempirikus, vagy empirikus összefüggések szolgálnak.

Síklap esetén a határréteg vastagsága a következő képlettel közelíthető:

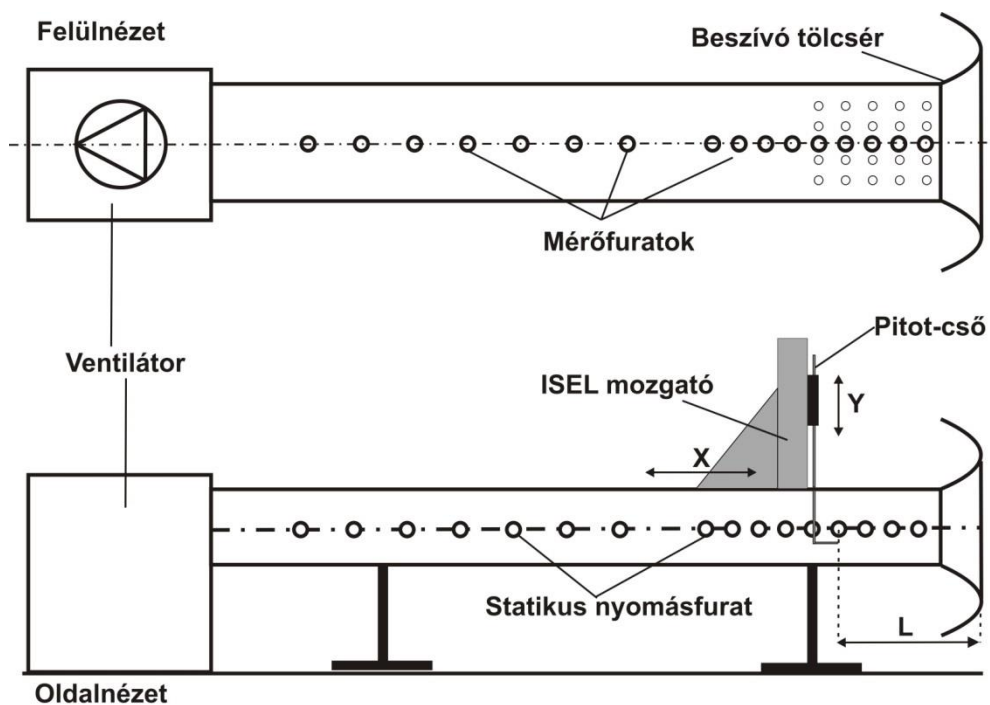
$$\frac{\delta}{x} \cong \frac{0.14}{\sqrt[7]{Re_x}}$$

2. A mérés célja:

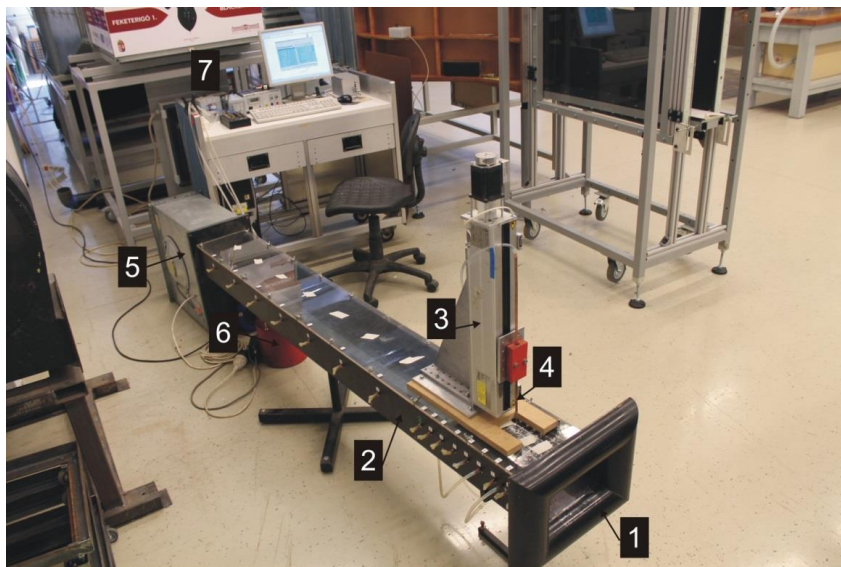
A határréteget egy téglalap keresztmetszetű csatornában vizsgáljuk Pitot cső segítségével. Az itt kialakuló határréteg több szempontból különbözik az áramlásba helyezett síklapon kialakuló határrétegtől. A belépő keresztmetszetre illesztett beszívó tölcser és a csatorna belépője közötti átmenetnél az áramlás leválhat így a belépés nem ideális, valamint a vastagodó határréteg miatt a belépéstől távolodva a főáramlás keresztmetszete csökken így az áramlás sebesség fokozatosan nő és ezzel együtt a statikus nyomás csökken, vagyis az áramlás konfúzoros. Mindezeket figyelembe véve a mérés során vizsgáljuk, hogy az adott körülmények között érvényesek e az elméleti bevezetőben megfokalmazott megfigyelések illetve a felírt összefüggések.

3. Mérés leírása

A légcatornát és a hozzá kapcsolódó mérőrendszert az 1. és 2. ábrák szemléltetik. A légcatornán (2) át a levegőt egy radiális ventilátor (5) segítségével áramoltatjuk, a beszívás egyenletesítést a csatorna elején található beszívó elemmel (1) oldjuk meg, amely beszívó elemmel a térfogatáram mérhető. A térfogatáramot a ventilátorhoz tartozó toroid transzformátor (6) segítségével állíthatjuk. A csatorna maximális sebessége 10m/s. A mérés során a megfelelő térfogat áram beállításakor célszerű figyelembe venni, hogy a sebesség meghatározását hogyan befolyásolja a nyomásmérés pontossága. A választott térfogatáram mellett a mért nyomás érték relatív hibája ne haladja meg az 5%-ot.

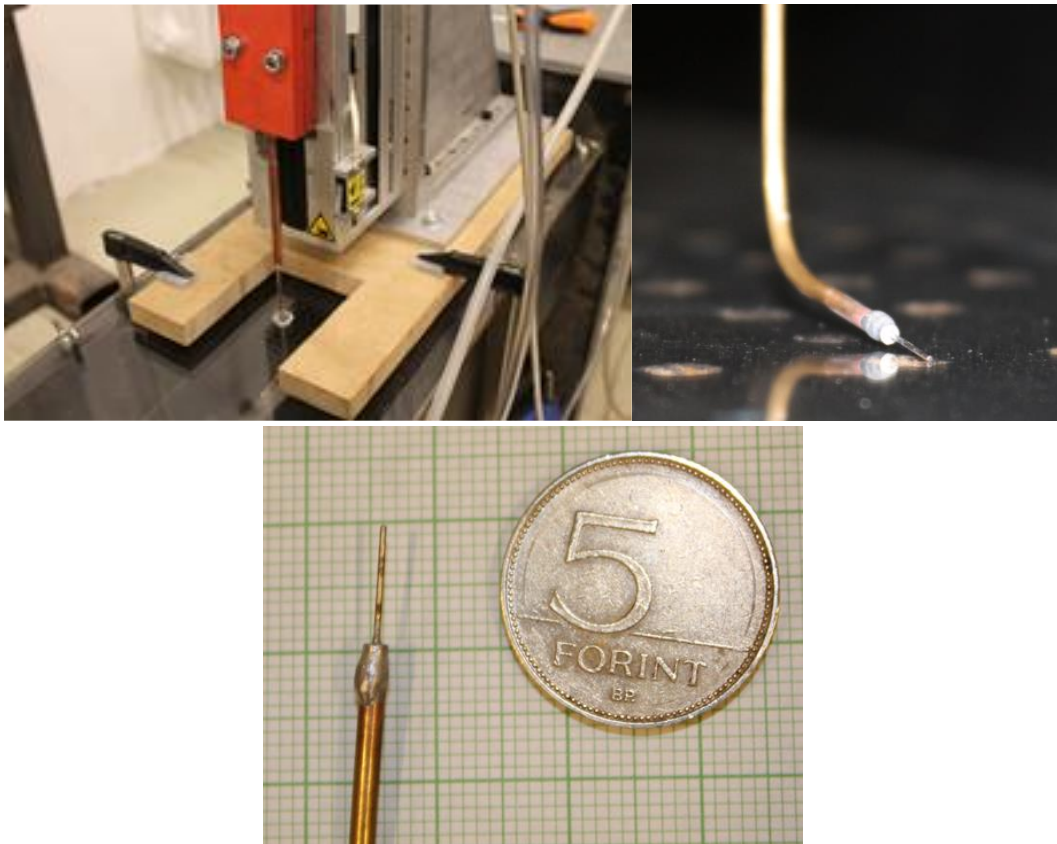
1. ábra : A mérési elrendezés

2. ábra Mérőberendezés főbb egységei: 1. Beszívó tölcser, 2. 100x200 mm Légszatorna, 3. Mozgató egység, 4. Pitot-cső, 5. Ventilátor, 6. Toroid transzformátor, 7. Mérőegység

A határréteg mérés során a beszívástól L távolságban kialakult sebességprofil Pitot-csővel és az oldalfalon elhelyezett statikus nyomásfuratok különbségeként mért dinamikus nyomás segítségével határozhatjuk meg. A Pitot-csövet egy automatikus traverz mechanizmussal

mozgatjuk az áramlási irányra merőleges Y irányban. Az ISEL gyártmányú mozgatóegység legkisebb léptetési hossza 0.2 mm. A megfelelő felbontáshoz a hallgató a mérés során a korábbi tanulmányai alapján állítja be a szükséges felbontást.

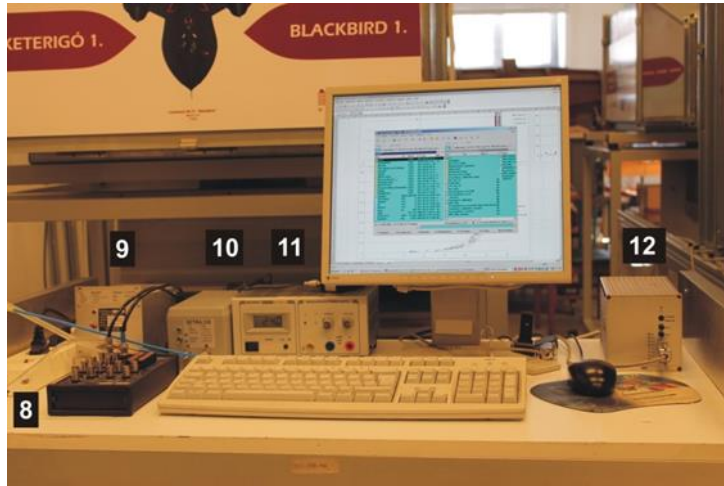

3. ábra Pitot-cső

A sebességprofil meghatározásához a mérőszondát a megfelelő furaton keresztül a csatornába helyezzük. Ezt követően oldjuk a 3. ábrán látható piros színű szondatartót, és az ISEL mozgató egységet végállásba állítjuk. Ezután a Pitot-csövet megfelelő irányban a szondatartóba rögzítjük, úgy hogy annak legkisebb átmérőjű szondavége a falat éppen érintse (lásd 3. ábra). Ezt követően a beállított függőleges menti pontokban és a szoftverben beállított mintavételezési frekvencián a profilt lemérjük. Miután a mérőszoftver programja lefutott, kivesszük a szondatartóból a Pitot-csövet, az egész mozgatót kézzel a következő furathoz igazítjuk, ahol megismételjük a mérést. Figyelem! A 3. ábrán látható, hogy a Pitot-cső vége nagyon vékony. annak érdekében, hogy a néhány mm vastagságú határrétegbe bele tudjunk mérni, ezért kérjük, szonda mozgatása, különösképpen a csatornából való ki- és behelyezése során fokozottan ügyeljen annak épségére!

A méréshez Setra típusú nyomás távadókat használunk (4. ábra). A referencianyomást folyamatosan rögzítjük, amely lehetővé teszi a későbbi dimenziótanítást, illetve a ventilátor munkapontjának változása miatti hatások korrigálását. A két nyomástávadó jeleinek feldolgozását és a traverz vezérlését az Áramlástan Tanszéken kifejlesztett Pressure and Force 3.38-as szoftver segítségével végezzük. A mérés során lehetőség van az eredmények ASCII formátumú rögzítésére a későbbi értékeléshez.

4. ábra Jelfeldolgozó egység: 8. adatgyűjtő, 9. 10. Setra nyomástávadók,
11. Setra tápegység, 12. ISEL mozgató tápegység

A megfelelő felbontáshoz egy sebességprofil esetén legalább 60 mérési pont javasolt.

A térfogatáram meghatározásához kalibrálni kell a beszívó tölcserőt. Valamint el kell végezni a Setra nyomástávadók kalibrációját a Pressure and Force 3.38-as program segítségével, a Betz manométert referencia műszerként felhasználva.

4. Kiértékelés:

Logaritmikus faltörvény állandóinak meghatározása (ellenőrzése)

Az elméleti bevezetőben felírtuk a logaritmikus faltörvényt

$$\frac{v_x}{u^*} = \frac{1}{\kappa} \ln \frac{yu^*}{\nu} + K$$

ahol most a K =konstans értékét keressük. Kármán konstansra az irodalomban szokásos $\kappa = 0.41$ értéket vesszük. Az egyenletben szereplő u^* súrlódási sebesség meghatározáshoz feltesszük, hogy a falakon állandó a csúsztató feszültség, ami így a nyomásesésből meghatározható:

$$\tau_0 = \frac{A}{K_n} \frac{\partial p}{\partial x} \cong \frac{A}{K_n} \frac{\Delta p}{L}$$

Ahol A a csatorna keresztmetszete, K_n a csatorna keresztmetszetének „nedvesített” kerülete Δp a nyomásesés a csatorna L hosszúságú szakaszán. A fentiek ismeretében K értéke meghatározható.

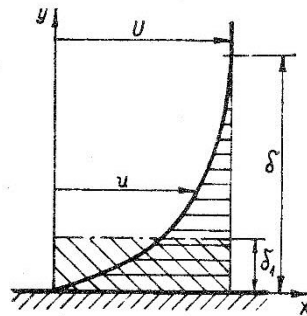
Határréteg vastagságának meghatározása

A δ határréteg vastagság meghatározásához keressük azt a pontot, ahol az áramlás sebessége kevesebb, mint 1%-kal tér el a zavartalan áramlásban mérhető v_∞ sebességtől, vagyis $v_x \geq 0.99v_\infty$.

Pontosabban definiálható a határréteg vastagságára jellemző ún. δ_1 kiszorítási vastagság:

$$\delta_1 = \frac{1}{v_\infty} \int_0^\infty (v_\infty - v_x) dy \cong \frac{1}{v_\infty} \int_0^\delta (v_\infty - v_x) dy$$

Vagyis az a méret, amellyel vastagabb test ideális (súrlódásmentes) folyadékban ugyan olyan áramképet adna, mint az adott test viszkózus folyadékban a határreteken kívül.

Továbbá definiálható az ún. δ_2 impulzus vastagság:

$$\delta_2 = \frac{1}{v_\infty^2} \int_0^\infty (v_\infty - v_x)v_x dy \cong \frac{1}{v_\infty^2} \int_0^\delta (v_\infty - v_x)v_x dy$$

Vagyis amennyivel az alaplapot elmozdítva a súrlódásmentes áramlás impulzusáram vesztesége megegyezne a határretegben valós közeg áramlásakor létrejövő veszteséggel.

A mérés kiértékelésekor határozza meg a fent definiált határreteg vastagságokat és hasonlítsa a össze a az elméleti bevezetőben meghatározott síklapra számított eredményekkel! Vizsgálja meg, hogy a határreteg vastagság meghatározására szolgáló összefüggés állandójának változtatásával illeszthető e az összefüggés a mért eredményekre!

5. Az elvégzendő feladatok összefoglalva

1. A Setra nyomástávadók kalibrációja
2. A beszívó elem kalibrációja TSI Prandtl csővel és körvezetékkel
3. Az ISEL mozgató pályának megírása, mérőpontok felvétele
- 4.(A) A sebességprofilok mérése az 1.-9. furat közül minimálisan 4 pontban, illetve 10.-16-ig minimálisan 2 pontban
- 4.(B) Sebességprofilok keresztirányú eloszlásának vizsgálata 1.-9. furat közül kettőben 3 különböző oldaltávolságú pontban
- 4.(C) Botlódrót által keltett zavarás hatásának a vizsgálata sebességprofilok mérésével az 1.-9. furat közül minimálisan 4 pontban, illetve 10.-16-ig minimálisan 2 pontban
5. Kiértékelés az elméleti összefoglaló alapján
6. Hibaszámítás

6. A felhasznált eszközök pontossága

A felhasznált eszközök pontossága

- Hőmérő: $\delta T = \pm 1K$

- Barométer: $\delta p = \pm 100 \text{ Pa}$
- Setra 239/3 nyomás távadó $\delta p = \pm 2 \text{ Pa}$ /*méréstartomány 0÷1380 Pa/*
- Setra 239/5 nyomás távadó $\delta p = \pm 0.7 \text{ Pa}$ /*méréstartomány $\pm 250 \text{ Pa}$ /*
- EMB-001 nyomás távadó $\delta p = \pm 2 \text{ Pa}$
- Betz manométer $\delta p = \pm 0.1 \text{ Pa}$